

АНТИЧНІ ФАБУЛИ В ДАВНІЙ УКРАЇНСЬКІЙ ЛІТЕРАТУРІ

У статті досліджуються античні традиції жанру в байках давньої української літератури, що пов'язано з необхідністю висвітлення питання про наслідування ними класичного канону та виявлення специфічних самобутніх рис. Байки цього періоду викликають інтерес тому, що є документальним доказом розповсюдження на Україні античних фавул упродовж XVII-XVIII ст.

Ключові слова: байка, сюжет, джерело, зміст, аналіз.

В статье исследуются античные традиции жанра в баснях древней украинской литературы, что связано с необходимостью освещения вопроса о наследовании ими классического канона и выявлении специфических самобытных черт. Басни этого периода вызывают интерес так, как являются документальным доказательством распространения на Украине античных фавул на протяжении XVII-XVIII вв.

Ключевые слова: басня, сюжет, источник, содержание, анализ.

The article studies ancient fable traditions in the old Ukrainian literature. The reason for it is the necessity of the correct approach to the question of following the classical canon and the defying of the specific original features. The fables of this period provoke interest because they can be seen as documents which show the distribution of the ancient plots during the XVII-XVIII c. in Ukraine.

Key words: fable, plot, source, analysis.

Байка «вийшла з надр народної свідомості, – пише М. Степанова, – і на всьому протязі свого багатовікового історичного розвитку була тісно пов'язана з народом, передаючи його мудрість, його сподівання, його протест проти гнобителів, його високі моральні ідеали» [8, с. 5]. Цей літературний жанр нерідко зараховується до «вічних», традиційних жанрів літератури, стверджує Б. Деркач, адже вона «своїм корінням сягає глибинних фольклорних джерел» [2, с. 3]. О. Потебня влучно підкреслив, що саме байка є одним із прийомів пізнання моральної сторони людського життя. На думку В. Кречотня, «жанр байки з успіхом культивується українськими письменниками протягом тривалого часу. Йому належала видатна роль у процесі становлення нової української літератури, у формуванні в ній рис народності та реалізму» [5, с. 5]. На початку XIX ст. за умов загального інтересу до всіх видів народного мистецтва в національній літературі спостерігається розквіт байкарства, пов'язаний із творчістю таких видатних митців, як Г. Сковорода, П. Білецький-Носенко, П. Гулак-Артемівський, С. Писаревський, О. Рудиковський, Л. Боровиковський, О. Бодяньський, Є. Гребінка, П. Кореницький, П. Писаревський та ін.

Об'єктивними причинами творчого «вибуху» в цій галузі справедливо вважаємо такі, як-от: вироблена композиційна будова творів, можливість широкого долучення фольклорних джерел (зокрема, селянської лексики), вживання прийомів «езопівської мови», вираження нагальних естетико-філософських проблем у доступній формі.

Дослідженню жанру байки присвятили свої праці Л. Виготський, Л. Віндт, М. Гаспаров, В. Жуковський, Г.-Є. Лессінг, О. Потебня, В. Федоров та ін., які заклали основи його літературознавчого студіювання. Українські науковці зробили вагомий внесок у становлення теорії жанру (Б. Деркач, В. Косяченко, В. Кречотень, П. Хропко, Л. Безобразова), у з'ясування природи байки (Ю. Клим'юк, В. Коваленко, О. Сидоренко), у вивчення творів окремих митців (О. Бандура, Т. Білич, Л. Задорожня, В. Євдокимов, І. Пільгук, Т. Шевчук, І. Франко, О. Борзенко, Ю. Степанишина та ін.).

Однак особливу роль у дослідженні байкарської в українській літературі XVII-XVIII ст.» (1963) він приділив значну увагу теоретичній основі еволюції жанру байки в давній українській літературі, позначив вектори перетину античної байки з українською байкарською традицією, відкривши тим самим перспективи подальших літературознавчих студій.

І однією з таких перспектив є розкриття питання генези давньоукраїнської байки XVII-XVIII ст., пов'язане з необхідністю висвітлення величезного пласту старої вітчизняної літератури.

Метою статті є вивчення традицій античної байки у спадщині давньої літератури. Актуальність цієї розвідки зумовлена потребою поглибленого аналізу способу рецепції езопових сюжетів та характеру естетичних інтерпретацій у байках давніх поетик і риторик, проповідницькій спадщині того часу та байках Г. Сковороди. Окреслений аспект є складним майже невивченою проблемою характеру

побутування і джерел жанру байки в давній українській літературі.

Завдання статті передбачають з'ясування питання про наслідування українськими авторами класичного канону та встановлення специфічних самобутніх рис у тлумаченні ними традиційних байкарських сюжетів. Наукова новизна полягає в поглибленому компаративному аналізі сюжетів-першоджерел та їх художніх інтерпретацій. Зауважимо, що існуючі дослідження вчених обмежуються лише констатацією факту послуговування давньоукраїнського автора спадщиною Езопа, і порівняльні праці з цього питання ще не були опубліковані.

У давній українській літературі байка майже не розглядалась як самостійний жанр, а була складовою поетик, риторик. Розрізняють два види риторичного прикладу: *правдивий приклад* – факти, які дійсно мали місце у минулому; *вигаданий* – є цілковитою вигадкою оратора. У літературознавчій студії вітчизняного вченого В. Кречетня знаходимо підтвердження цього факту, більш того, літературознавець зазначає, що «різновидом фіктивного риторичного прикладу є приклад-фабула, приклад-байка» [5, с. 10]. Автори старовинних українських поетик, з одного боку, об'єднують поняття «байка» і «поетичний вимисел», а з іншого, – повністю протиставляють.

Згодом байка починає усвідомлюватися і як самостійний літературний жанр, посідає належне місце в поетиках та риториках, які намагалися систематизувати відомості про неї. Доказом розмежування байки та вимислу з різних поетик та риторик є наведені приклади, представлені В. Кречетнем в літературній розробці. Наприклад, поетика 1719-1720 рр.: «Хоч байка і вимисел є одне і теж, проте між ними існує різниця, яка полягає в тому, що поетичний вимисел має істинну основу і зв'язаний з дійсною подією, а байка... створюється без будь-якої основи і правдоподібності» [5, с. 12]. Шкільні теоретики головне вбачали в «діалектичному поєднанні вигаданого та істинного, вимислу і правди» [5, с. 13]. Ця риса і покладена в основу тлумачення байки як різновиду риторичного прикладу і як літературного жанру. Риторика 1717 р. дає таку її дефініцію: «Байка є розповідь з вигаданим змістом, в якій у прихованому

вигляді зображається істина. Байка завжди містить у собі частку істини» [5, с. 13]. Поетика «Касталійське джерело» (1685) трактує байку як «вигадану розповідь, що веде до пізнання істини» [5, с. 13]. Так, Митрофан Довгалевський у праці «Поетика (Сад поетичний)» пише, що «байка – це неправдивий або видуманий твір, який, проте, виражає певну істину» [3, с. 184], «притча, або байка, – це твір, в якому виступають звірі, що розмовляють» [3, с. 316]. Поєднання вигаданого та істинного і є основою визначення байки як різновиду риторичного прикладу та літературного жанру.

У статті робиться спроба зіставити українські інтерпретації байок з подібними античними фабулами. Ми виходимо з методологічної настанови літературної компаративістики (М. Жирмунський, М. Бахтін, Д. Дюришин та ін.), що наслідування певних сюжетів не означає механічного переписування і за умов творчого підходу реципієнта набуває виразних творчих рис та самобутніх ознак.

Матеріалом дослідження є наведені В. Кречетнем тексти байок з давніх поетик та оригінальні праці Митрофана Довгалевського (1696), Іларіона Ярошевицького (1702), Феодана Прокоповича (1705), поетика (1709) з книги Серапіона Копцевича, Тихона Олександровича (1743-1744), Георгія Кониського (1746-1747), Тимофія Колісниченка (1758-1759) та з риторик (1718), (1744), Веніаміна Багацького (1720-1721), Наркиса Гармашенка (1719) у порівнянні з байками Езопа (перекладеними українською мовою Ю. Мушаком).

Більшість байок давньої української літератури мають прямий генетичний зв'язок з езопівськими фабулами, наприклад, «Лев і Лисиця», «Сільська і Миська миша», «Рибалки і каменюка», «Лев і Жаба», «Миші і Кіт», «Про Селянина та його синів», «Подорожні і Ведмідь», «Очерет і Маслина», «Осел і Вовк», «Хвалько» та ін. Аналізуючи байку Іларіона Ярошевицького «Про Лева» та езопівську «Лев і Лисиця», можна твердити про ідентичний виклад фабули (старий лев, вдавши із себе хворого, з'їдав усіх, хто приходив його провідати. Лише Лисиця, побачивши сліди, які вели в печеру, і відсутність слідів із неї, насторожилась і не увійшла до лева) та майже однакову інтерпретацію моралі:

Езоп
«Лев і Лисиця»

«Так і розумні люди передбачають небезпеку і уникають її» [4, с. 149].

Про прямий зв'язок наслідування езопівської традиції свідчить байка «Миші і Кіт» Наркиса Гармашенка, що сягає корінням фабули «Кіт і Миші», в яких убачається однакова сюжетна лінія (в

Езоп
«Кіт і Миші»

«... розумні люди, зазнавши від кого-небудь кривди, не дадуть себе більше ввести в оману» [4, с. 93].

Наведемо зразки байок, що мають незначні розбіжності від сюжетної будови античної байки, але мають прямий зв'язок з античною літературною

Іларіон Ярошевицький
«Про Лева»

«Ця байка вчить, що розсудливі люди виявляють обережність при наближенні небезпеки, помічають ті прикмети, які віщують лихо та уникають його» [5, с. 80].

домі, де завелось багато мишей, кіт почав їх знищувати. Він навіть схитрував, удавши із себе мертвого, але миші виявили обачність і навіть не підійшли до нього) та потрактування моралі:

Наркис Гармашенко
«Миші і Кіт»

«... розумні люди, врахувавши чужий гіркий досвід, самі надалі не зазнаватимуть смутку» [5, с. 97].

традицією. Наприклад, байка «Селянин, Журавлі і Чапля» з риторики Веніаміна Багацького виразно демонструє зв'язок з езопівською «Птахолов і

Чорногуз». Український автор, взявши за основу античну фабулу, змінив не лише одного з головних

героїв – Чорногуза на Чаплю, але й інтерпретацію моралі:

Езоп

«Птахолов і Чорногуз»

«Так і нам слід уникати товариства негідників, щоб не вважали нас співучасниками їхніх поганих справ» [4, с. 204].

Веніамін Багацький

«Селянин, Журавлі і Чапля»

«Ця байка показує, що кожного вважають подібним до того товариства, в якому його бачать» [5, с. 82].

Варіант байки «**Моральна байка про Змію та Осу**» з поетики 1709 р. (з книги Серапіона Копцевича) і байку античного періоду «**Оса і Змія**» можна розглядати як художню переробку езопівського тексту з переосмисленням основи змістової структури класичного взірця. Українська байка, на відміну від античної, починається з філософського ексордіуму, головна суть якого зводиться до того, що «... ворожнеча кінчається разом з війною. ... І є тільки одні ліки від зростаючого розбрату: треба подолати та знищити роз'ярене марнолюбство, що божевільно лютує. І лише тоді будуть втихомирені давня ненависть і запекла злоба, коли дійдуть згоди сили, які розв'язують суперечки мстивим мечем» [5, с. 93]. Ще однією відмінністю української байки є жвава діалогізація та поширена інтерпретація моралі, в якій автор наголошує на бажанні навіть померти, але завдавши кривди ворогу.

Християнські проповідники не менше, ніж ритори звертаються до байкарського прикладу, нерідко використовуючи античну фабулу як основу для переконливості своєї проповіді. Традиція вживання байки в проповідях набула розквіту в другій половині XVII ст. На думку багатьох видатних практиків і теоретиків церковного красномовства, саме байкарські приклади посилювали «впливовість, доказовість, переконливість, дохідливість», проповідники пристосовувалися до «аудиторії», дбали про емоційний стан слухачів – «повчання виголошуване з церковної кафедри, наскрізь проражало віруючих» [5, с. 31]. Одним із найяскравіших українських проповідників другої половини XVII ст., які послуговувалися байками у своїх виступах, був Антоній Радивилівський (до нас дійшли 2 рукописи та 2 друковані збірники його проповідей, а саме «Огородок» та «Вінець», у яких міститься 244 проповіді). Як зазначив В. Кречотень, проповідники, самі того не підозрюючи, принесли в літературу «нові теми, ідеї, образи, сюжети і жанри».

На відміну від Іоаннікія Галатовського, який запозичував сюжети для прикладів переважно з Біблії і церковної літератури, Антоній Радивилівський послуговувався літературними джерелами, «творами античних та ренесансних письменників, мирських істориків, різноманітних белетристичних збірників та творів тих релігійних авторів, які, у свою чергу, залюбки користувалися сюжетами, дібраними з світських джерел» [5, с. 33].

Український проповідник використав такі традиційні байкарські сюжети, як-от: 1) Соловей і Орел, 2) Ластівки і Лебеді, 3) Лис і Журавель, 4) Дерева і Сокира, 5) Вдова і Курка, 6) Гуси і Журавлі, 7) Смоквоїдка (Фігоїдка) і Дрозд, 8) Яструб і болотна Курочка, 9) Жінка і Чоловік П'яниця, 10) Вугляр і Білільник, 11) Фалес і Жінка, 12) Орел, Лисиця і Лев, 13) Осел та Іовіш (Юпітер), 14) Орел і Горобець,

15) Пастух, Лев і Олень, 16) Подорожні і Явір, 17) Рак і Раченята, 18) Осел, Лев і Вовки, 19) Пава і Гава, 20) Лис і Козел. Значна частина байок належить до класичних езопівських сюжетів, хоча більшість його байок не мають вказівок на безпосереднє джерело, в деяких він сам вказує на нього, наприклад, у байці «Ластівки і Лебеді» з самого початку він визнає, що сюжет запозичив у Григорія Назіанзіна: «Григорій з Назіанзену, прожній хліб називаючи ластовицею, а роботного чоловіка лебедем, таким об'ясняет апологом...» [5, с. 116], у байці «Осел, Лев і Вовки» вказує на святого Кирила: «Пишет Кирил святыи» [5, с. 129]. Згадував він і Езопа, наприклад, у байці «Осел та Іовіш (Юпітер)»: «... Езоп в фабулах написал...» [1, с. 127], у байці «Пастух, Лев і Олень»: «... виразил Езоп в своїх фабулах» [5, с. 128].

Факт знайомства Антонія Радивилівського з байками Езопа давно встановлений ученими (В. Кречотень, М. Марковський). Окрім безпосередніх згадок імені легендарного засновника жанру Езопа, давньоукраїнський проповідник посилається і на видатного німецького гуманіста Іохіма Кермераріуса, який уславився прозовою латиномовною переробкою байок Езопа. Саме при байці «Лиса і Журавель» Антонія Радивилівського читаємо: «Іоак. Камер. Книга фабул» [5, с. 35].

Аналіз сюжетної лінії байок Антонія Радивилівського, порівняно з байками Езопа, вказує на самобутність, оригінальність, творчий підхід українського автора. Він не переказує сухо вже відомий сюжет, а привносить свій колорит, показуючи авторську манеру викладу, змінює, а іноді й зовсім переробляє репліки персонажів, сюжетну схему оригіналу.

Наведемо зразки байок, що демонструють незначні розбіжності від сюжетної будови античної байки, але мають прямий зв'язок з античною літературною традицією. Так, Антоній Радивилівський інтерпретує байку «**Вугляр і Білільник**» (№ 10), беручи за оригінал езопівську «**Вугляр і Сукновал**». Певна зміна назви твору шляхом заміни професійної орієнтації одного з героїв фабули ніяк не вплинула на характер сюжетної лінії, який залишився ідентичним оригіналові. Однаковий зміст також простежується в байці про **Паву і Гаву** (№ 19) (в Езопа «**Павич і Галка**»), хоча в Антонія Радивилівського знаходимо два варіанти інтерпретації цього сюжету, причому перший наповнений більшою літературною деталізацією й авторським новаторством («Услышавши тоє, птаство, хочай и подарки от Пава побрала, предся на раду здоровую Кавы, Орла себѣ за царя и князя избрали» [5, с. 132]). Другий варіант має прямий генетичний зв'язок з текстом езопівської байки.

Асоціативний зв'язок виникає в байці про **Подорожніх і Явір** (№ 16) з байкою Езопа «**Подорожні і Платан**» з відчутною авторською інтерпретацією сюжету, адже у своєму варіанті український байкар

виразно наголошує на факті невдячності за добро і людську сліпоту: «... Дѣється тоє и теперешних часов межи людми, же добродѣев своих запоминают, овшем не тылко им словом добрым вдячности за показанье не воздают добродѣйства, але их еще злоречат, преслѣдуючи, з чести в безчестіє, з славы в неславу подаючи» [5, с. 128].

Байку «**Осел, Лев та Вовки**» (№ 18) можна розглядати як художню переробку езопівського тексту з переосмисленням основи змістової структури класичного вірця. Українським проповідником-байкарем було введено нові деталі до змісту з додаванням нових героїв, живих діалогів та нових ідей. Так, у байці про **Осла, Лева і Вовків** Антоній Радивилівський змінює основу сюжету байки Езопа (Осел намагається налякати Вовків: «Почнет теды на них верещати зо всей силы своєї, надувшись, як бочка якая, хотячи их тым своим верещанієм перестрашити» [5, с. 129], але вони тільки сміються з нього, тим часом Лева достатньо тихо пройти поруч, як вовки «улякшися его, вси поутѣкали» [5, с. 129]), героїв: Кіз на Вовків; місце події: печеру на ліс, кінцеву мораль, зображуючи осла «нерозумним господарем або господиною». Лев «єст цнотливый, тихий и ласкавый господар албо цнотльвая, тихая и ласкавая господыня», Вовки «суть то ленивая и выкрочная челядка». Байкар пояснює принцип взаємин нерозумного й розумного господаря з челяддю: розумних завжди слухаються, поважають, а головне не виставляють на посміховисько.

Порівняльний аналіз сюжетів-першоджерел та протосюжетів дозволяє встановити таку типологію байок у проповідницькій спадщині Антонія Радивилівського: 1) прямі запозичення з Езопових творів з незначною художньою деталізацією (№ 5, № 9, № 10, № 19); 2) художні переробки традиційних езопівських сюжетів (№ 6, № 7, № 11, № 13, № 15, № 16, № 17, № 18, 20); 3) власні байкарські оповідання (№ 14).

Концептуально більшість байок Антонія Радивилівського має на меті розкриття основ християнського вчення (№ 14, № 7, № 1, № 9, № 10-13, № 15, № 16), переважна частина демонструє страшні наслідки гріховного життя, сповненого спокус та неслідування закону Божого (№ 4, № 5, № 6, № 7, № 8). Значну увагу приділяє соціальному питанню, а саме взаєминам між господарями і слугами, правителями і підданими (№ 3, № 17, № 18), підкреслюючи, що влада повинна бути прикладом благочестивого життя (№ 19, № 20). Тож критика людських вад, сповідування принципу задовольнятися малим, заклик слідувати своїй природі (в українського автора – Біблії) становлять спільне філософсько-естетичне підґрунтя байок Езопа і байок Антонія Радивилівського.

Видатним явищем в історії жанру байки в українській літературі вважають байки Г. Сковороди, творчість якого є цілком імовірним закінченням давнього періоду в розвитку української байки та, безсумнівно, початком нового періоду її історії. Григорій Сковорода – великий український філософ і письменник XVIII ст., байкар, автор збірки «Басен Харьковских» (1774 р.), до якої ввійшли 30 байок. Дослідники його творчості (Л. Махновець, Ф. Поліщук,

П. Попов, І. Іваньо, І. Пільгук та ін.) констатували зв'язок українських байок з античними фабулами. Наприклад, Л. Махновець зауважує: «Сюжети байок Сковороди переважно оригінальні. Але як людина величезної культури він творчо освоював, переказував, інтерпретував на українському національному й суспільному ґрунті міжнародні баєчні сюжети, особливо езопівські, відомі на Україні з давніх-давен» [6, с. 228].

Але в питанні наслідування Г. Сковородою класичного канону радянські вчені зазвичай обмежувалися констатацією факту його посилань на Езопа і використання усталених сюжетів. Поглиблений аналіз зв'язків байкарського доробку Сковороди з античною спадщиною зробила Т. Шевчук [див.: 9, 10]. Так, авторка стверджує, що «байка Г. Сковороди «Олениця і Кабан» (№ 28) є художньою варіацією на тему творів Езопа «Галка і Павлини» (або «Галка і Ворони», «Галка і Голуби»), «Осел у шкурі Лева», «Мавпа і Рибалки», «Дельфін та Мавпа». Незважаючи на те, що персонажі цих байок мають різні обличчя, всі вони є ілюстрацією аналогічних етичних уроків» [9, с. 68]. Сковородинівський Кабан, як і герої античних байок (Галка, Осел, Мавпа), «не бажає залишатися у своїй статі», що стає приводом для глузування. «Аналогічна і мораль цих байок, – підкреслює Т. Шевчук, – Езоп закликає задовольнятися тим, що маєш бути гідним своїх, і як результат, не приниженим з боку можновладців, уникати брехні та не братися не за свою справу» [9, с. 68].

Серед інших прикладів відчутно суголосними є езопівські байки **Жаби** у двох варіантах (№ 43, № 69) [див.: 1] та генетично залежна від них однойменна байка Г. Сковороди (16), котрі чітко демонструють спільну основу сюжетної лінії (безпека житла) й різні шляхи розв'язання проблеми. Байка українського митця об'єднує в собі частково два варіанти античного вірця (початок він запозичує з першої байки (№ 43), далі використовує мотиви обох варіантів). На відміну від сухого, лаконічного викладу байки Езопа, національну байку Г. Сковорода доповнює живими і доброзичливими, колоритними діалогами. На прикладі двох харківських байок «**Жайворонки**» (№ 3) та «**Орел и Черепаша**» (№ 13), які є вірцем залежності їх сюжетної будови від Езопових традицій, хоча є й розбіжності в претексті та вираженні чіткої національної самобутності байкарських творів українського письменника, але суть моралі цих байок зводиться до однієї істини – не бажаючи задовольнятися малим, не прислуховуючись до порад розумніших, люди стають не тільки посміховиськом, а іноді навіть заради своїх бажань втрачають життя.

В. Кречотень відзначив, що байка Г. Сковороди «**Навоз і Алмаз**» (22) є ніби «передісторією» езопівської байки «**Півень і Перлина**». Харківська байка «**Голова і Тулуб**» (8) є повною переробкою античного апологу про суперечку між частинами людського тіла, наприклад порівняно з байкою «**Очі та Рот**» (№ 378) [див.: 1]. Взявши за основу головну ідею античної байки, український митець змінює головних героїв, причину суперечки, але головна ідея висвітлення заздросі, людської вади та невдоволення тим, що маєш, об'єднує обидва варіанти.

Проаналізовані приклади послуговування Г. Сковородою античною спадщиною дозволяють погодитися з висновком Т. Шевчук, що: «точкою перетину в етичній площині байок Езопа і Г. Сковороди стає визначення згубності пристрастей, критика людських вад, прагнення задовольнятися малим, проповідь слідування своїй природі» [9, с. 69].

Проведене дослідження дозволило встановити генетичні зв'язки байкарського доробку української літератури XVII-XVIII ст. з класичними традиціями жанру. Ця літературна розвідка стала підтвердженням факту панування езопівських сюжетів в українській байці у той час. Античні фабули становлять більшість байок літературної спадщини, що побугувала на Україні протягом двох століть. У цю добу усвідомлювалося педагогічне значення байки, вона як риторичний приклад і як літературний жанр адресувалася її українськими творцями демократичній аудиторії, простому народові, неосвіченій чи малоосвіченій масі. Характер художньої рецепції українськими

байкарями байок Езопа свідчить про оригінальність та творчий підхід авторів до осягнення античних сюжетів. Українські автори перекладали езопівські байки з використовуваних джерел, іноді переказували з незначними авторськими додатками, деякі письменники вносили ґрунтовні переробки до усталених сюжетів, надавали відчутних самобутніх рис, чим створювали нову сторінку в історії української байки, давали нове життя античним фабулам. Кожен із них зробив вагомий внесок у становлення байки як самостійного жанру на сторінках української літератури. Вони порушували соціальні й національно-побутові проблеми, викривали беззаконня й несправедливість, надавали всьому цьому національний колорит. Ознаками байки досліджуваного періоду є докладність, деталізація оповіді, діалогізація, мотивування вчинків персонажів.

Перспективними напрямками подальшого студіювання української байки є вивчення й аналіз характеру взаємовпливу українських, російських та польських байкарів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гаспаров М. Л. Античная литературная басня (Федр и Бабрий) / Михайло Леонович Гаспаров. – М. : Наука, 1971. – 280 с.
2. Деркач Б. А. Українська байка / Борис Андрійович Деркач. – К. : Дніпро, 1983. – 463 с.
3. Довгалевський М. Поетика (Сад поетичний) / Митрофан Довгалевський. – К. : Мистецтво, 1973. – 436 с.
4. Езоп. Байки / Езоп ; [переклад з давньогрецької Ю. Ф. Мушака ; ред. тексту і примітки Є. М. Кудрицького ; передмова В. І. Пашенка] – К. : Держлітвидав УРСР, 1961. – 328 с.
5. Кречотень В. І. Байки в українській літературі XVII-XVIII ст. : [пам'ятки давньої української літератури] / Володимир Іванович Кречотень. – К. : АН УРСР, 1963. – 200 с.
6. Махновець Л. Є. Григорій Сковорода. Біографія / Леонід Єфремович Махновець. – К. : Наукова думка, 1972. – 253 с.
7. Пільгук І. І. Поет-мислитель. Естетичні погляди Г. Сковороди // Григорій Сковорода. Поезії / Іван Іванович Пільгук. – К. : Радянський письменник, 1971. – 239 с.
8. Степанов Н. Л. Русская баня XVIII-XIX вв. / Николай Леонидович Степанов. – Л. : Советский писатель, 1977. – 656 с.
9. Шевчук Т. С. Античні традиції жанру в байках Г. Сковороди / Тетяна Станіславівна Шевчук // Магістеріум. – К., 2010. – Випуск 38. Літературознавчі студії. – С. 63–74.
10. Шевчук Т. С. На перехресті епох: антична література у творчості Г. Сковороди / Тетяна Станіславівна Шевчук. – Ізмаїл : СМІЛ, 2010. – 360 с.